

VALSTS KONKURĒTSPĒJAS KOMISIJAS DARBĪBAS PĀRSKATS

PAR 2024. GADU

Iniciatīva Mākslīgā intelekta centra izveidei Latvijā

Pēc Valsts prezidenta iniciatīvas Latvijā tika uzsākts darbs pie Mākslīgā intelekta centra izveidošanas, kā arī centram tika noteikta funkcija par speciālās regulatīvās vides nodrošināšanu mākslīgā intelekta sistēmu attīstībai.

Valsts prezidenta priekšlikumu izveidot Nacionālo mākslīgā intelekta centru atbalstīja Nacionālās drošības padome 2024. gada 24. aprīļa sēdē. Secīgi Valsts konkurētspējas komisija sadarbībā ar Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministriju turpināja uzsāktās diskusijas, lai attīstītu iecerī par mākslīgā intelekta centra izveidi. 2024. gada vasarā tika organizētas trīs tematiskas diskusijas, kurās piedalījās eksperti no valsts pārvaldes, privātā sektora un akadēmiskās vides, tādējādi nodrošinot plašu skatījumu uz mākslīgā intelekta potenciālu un tā attīstības iespējām. Diskusiju ietvaros Valsts konkurētspējas komisija apzināja arī Eiropā pieejamo pieredzi šādu centru izveidē un darbībā, izvērtējot īstenojamās funkcijas, pārvaldības modeļus un sadarbības formas starp valsts, akadēmisko un privāto sektoru. Šī informācija bija būtisks pamats izpratnei par mākslīgā intelekta centru funkcionēšanu citās valstīs un redzējumam, kā līdzīgu modeli varētu pielāgot Latvijas vajadzībām un attīstības mērķiem.

2024. gada izskaņā Valsts konkurētspējas komisija sniedza atbalstu Valsts prezidenta rosinātā priekšlikuma likumprojektam "Mākslīgā intelekta attīstības likums" izveidošanā. Priekšlikumi paredz, ka viena no Mākslīgā intelekta centra funkcijām būs arī speciālās regulatīvās vides izveide. Šādas vides pieejamība ir nozīmīga, lai uzņēmumi varētu ātrāk un ar mazāku risku izstrādāt un testēt jaunas MI sistēmas drošā vidē, pirms tās ievieš plašākā lietojumā. Tas ļautu ne vien samazināt sākotnējo investīciju slogu un veicinātu inovatīvu produktu vai pakalpojumu ātrāku komercializāciju, bet arī nodrošinātu, ka jaunās MI sistēmas atbilst drošības un ētikas prasībām, kā arī spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem, mazinot iespējamos riskus sabiedrībai. Vienlaikus publiskā pārvalde speciālās regulatīvās vides ietvaros var iegūt noderīgu atgriezenisko saiti par spēkā esošo regulējumu un tā ietekmi uz inovatīvu produktu un pakalpojumu izstrādi. Savukārt patērētāji var gūt labumu no vietējām inovācijām.

Plašākas iespējas augsti kvalificētu ārvalstu speciālistu piesaistei augstskolās

Valsts prezidenta vadībā Valsts konkurētspējas komisija sadarbībā ar Izglītības un zinātnes ministriju sagatavoja grozījumus Augstskolu likumā. To mērķis bija veicināt izcilību Latvijas augstākajā izglītībā un zinātnē, atvieglojot iespējas ilgtermiņa darbam augstskolās piesaistīt augsti kvalificētus ārvalstu speciālistus. Līdz ar to Latvijas augstskolās vairāk strādātu ārzemju mācībspēki un pētnieki, ienesot jaunas zināšanas, prakses un paplašinot starptautiskās sadarbības tīklus.

Valsts prezidents šo likumdošanas iniciatīvu iesniedza Saeimā 2024. gada 22. aprīlī, savukārt Saeima to apstiprināja 2024. gada 24. oktobrī. Pieņemtie grozījumi papildina Augstskolu likuma 27.pantu, pieļaujot ārzemju akadēmiskā personāla ievēlēšanu (izņemot lektoru un asistentu), kura valsts valodas zināšanas neatbilst normatīvajos aktos noteiktajam uz laiku ne ilgāku par sešiem gadiem, lai veicinātu augstskolu stratēģisko specializāciju. Tāpat tika noteikti pārejas noteikumi tam akadēmiskajam personālam, kas jau ir ievēlēti amatā uz grozījumu spēkā stāšanās brīdī.

Latvijas konkurētspēja ir tieši atkarīga no valsts snieguma uzņēmējdarbībā, zinātnē, izglītībā un inovācijās. Veiktie grozījumi Augstskolu likumā ļauj augstskolām tūlītēji piesaistīt augsti kvalificētus ārvalstu speciālistus, kuri var pakāpeniski apgūt valsts valodu, tādējādi stiprinot Latvijas augstskolu konkurētspēju un palīdzot veidot dinamiskāku un inovācijām bagātāku uzņēmējdarbības vidi.

Valsts konkurētspējas forums starptautiskās pieredzes pārnesi

2024. gada 3. oktobrī Valsts Konkurētspējas komisija sadarbībā ar Rīgas Tehnisko universitāti organizēja Valsts konkurētspējas semināru. Semināra laikā nozaru eksperti izvirzīja priekšlikumus uzņēmējdarbības stiprināšanai, kurus Valsts konkurētspējas komisija izmantoja paneldiskusiju satura sagatavošanai starptautiskajā valsts konkurētspējas jautājumiem veltītajā forumā.

Valsts konkurētspējas forums par inovāciju un zinātnes lomu ekonomikā, digitālās transformācijas nozīmi un valsts pārvaldes efektivitāti notika 2024. gada 25. oktobrī Rīgas pili.

Forumu atklāja Valsts prezidents un tā ietvaros norisinājās augsta līmeņa diskusijas par to, kā mērīt zinātnes ietekmi uz ekonomiku, kā palielināt investīcijas inovācijās un kā stiprināt valsts pārvaldes rīcībspēju, ieviešot OECD rekomendācijas. Īpaša uzmanība tika veltīta datu apmaiņas un savietojamības jautājumiem, kas kalpo kā pamats pierādījumos balstītai lēmumu pieņemšanai. Starptautisko ekspertu līdzdalība

ļāva iepazīties ar labākajām starptautiskajām praksēm, kuras iespējams pielāgot Latvijas vajadzībām.

Forums pulcēja dalībniekus no ārzemēm un Latvijas. Paneldiskusijās piedalījās ārvalstu eksperti no NATO, Masačūsetas Tehnoloģiju institūta, Barselonas universitātes, Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD), Apvienotās Karalistes mākslīgā intelekta ekselences centra, kā arī pārstāvji no uzņēmumiem “META”, “Skeleton Technologies” un “Axiology”.

Pētījums par lielajiem eksportējošiem un inovatīviem uzņēmumiem

Valsts prezidents aicināja Valsts konkurētspējas komisiju identificēt galvenos priekšlikumus uzņēmējdarbības vides uzlabošanai Latvijā, lai veicinātu eksportspēju un inovācijas. Valsts konkurētspējas komisija 2024.gadā īstenoja pētījumu “Latvijas lielie eksportējošie un inovatīvie uzņēmumi par konkurētspēju un uzņēmējdarbības vidi”, lai klasificētu Latvijā reģistrēto lielāko eksportējošo uzņēmumu galvenos izaicinājumus sešās kategorijās: inovācija, produktivitāte, eksportspēja, sadarbība, cilvēkkapitāls, birokrātija.

Pētījumā piedalījās 64 Latvijā lielāko eksportējošo uzņēmumu īpašnieki vai augstākā līmeņa vadība, sniedzot padziļinātu ieskatu uzņēmējdarbības vides izaicinājumos, kā arī piedāvājot iespējamus risinājumus. Saņemtās rekomendācijas un aktualizētie problēmjautājumi izgaismo elementus, kas palīdzētu veidot ciešāku uzņēmēju, politikas veidotāju un izpildinstitūciju sadarbību un veicinātu konkurētspēju. Pētījums tapa pēc Valsts konkurētspējas komisijas iniciatīvas. Tā autors ir *Dr. rer. pol.* Arnis Sauka, Rīgas Ekonomikas augstskolas profesors, Vidzemes Augstskolas padomes priekšsēdētājs, sadarbībā ar Ekonomikas ministriju.

Pētījuma rezultātus ir plānots pārvērst praktiskos darbos, tādēļ četri no identificētajiem risinājumiem ir iekļauti Valsts konkurētspējas komisijas 2025. gada darba plānā. Pirmais, vienkāršot valsts un Eiropas Savienības investīciju programmu nosacījumus. Otrais, veicināt sadarbību starp augstskolām un privāto sektoru. Trešais, samazināt valsts iestādēm iesniedzamo datu un atskaišu apjomu. Visbeidzot, uzlabot privātā sektora sadarbību ar valsts iestādēm, piemēram, Valsts ieņēmumu dienesta darba efektivitāti.

Biobanku regulējums biomedicīnas pētniecībai un ārstniecības uzlabošanai

Lai veicinātu pētniecības attīstību, palīdzētu uzlabot slimību diagnostiku, nodrošinātu pacientiem piemērotāku ārstēšanu, kā arī attīstītu preventīvo medicīnu, Valsts konkurētspējas komisija pēc Valsts prezidenta rosinājuma sniedza atbalstu Biobanku likuma izveidošanā. Šis likums sekmēs biomedicīnas pētījumu īstenošanu, nodrošinot trūkstošo regulējumu cilvēku bioloģisko paraugu kolekcijas veidošanai, uzglabāšanai un izmantošanai pētniecībā. Tāpat tas noteiks tiesisko ietvaru pacientu tiesībām un pienākumiem datu aizsardzības kontekstā, kā arī veicinās Latvijā veikto biomedicīnas pētījumu starptautisko konkurētspēju un kopējo inovāciju attīstību.

Valsts konkurētspējas komisija sniedza priekšlikumus likumprojekta “Biobanku likums” izstrādes procesā, lai 2025. gadā likumprojektu varētu iesniegt izskatīšanai Saeimā un sākt darbu pie pavadošo Ministru kabineta noteikumu izstrādes.

Publisko datu labāka apmaiņa, savietošana un nodošana pētniekiem

Publiskā sektora rīcībā ir liels daudzums datu un informācijas. To efektīva apmaiņa starp valsts iestādēm ne vien atvieglo administratīvo slogu uzņēmējiem un pašām iestādēm, bet arī sekmē datus balstītu lēmumu pieņemšanu un pakalpojumu izveidi.

Valsts prezidenta uzdevumā, lai izprastu dažādos soļus un kavēkļus datu apmaiņai starp valsts iestādēm un starp valsti un pētniekiem, Valsts konkurētspējas komisija īstenoja izpētes pilotprojektu. Tā ietvaros uz konkrēta pētniecības projekta bāzes tika testēta datu apmaiņa un savietošana starp Centrālo statistikas pārvaldi un vairākām valsts iestādēm, lai nodotu pētniekiem atbilstoši apkopotus un anonimizētus datus.

Pilotprojekts uz praktiska piemēra pamata palīdzēja izprast datu apmaiņas problemātiskos aspektus un sakārtot juridiskās interpretācijas jautājumus izprotamākai un vieglākai datu apmaiņai starp valsts iestādēm un pētniekiem. Ilgtermiņā šāda datu savietošana ļaus attīstīt zinātnei un inovācijai, veicinot efektīvāku starpnozarju sadarbību, lēmumu pieņemšanu un stratēģiju izstrādi. Datu apmaiņa starp valsts pārvaldes iestādēm radīs iespējas veikt detalizētākus pētījumus un pilnveidot valsts pārvaldes sistēmas darbību, kas būs būtisks ieguldījums Latvijas ekonomikas attīstībā, kā arī spēcīgās Latvijas zinātnes un inovāciju kapacitāti.